

Duurzaamheidsverslag 2018

Stichting Pensioenfonds KPN

Inhoudsopgave

1.	Bestuursverslag.....	2
2.	Investment beliefs en beleid	3
3.	MVB in de periode 2000 tot heden	5
4.	Implementatie MVB-Beleid.....	6
	Pijler 1: Generiek beleid: uitsluitingen en ESG-Integratie	6
	Pijler 2: Stemmen en dialoog.....	9
	Pijler 3: Verbijzondering naar thema's	13
5.	MVB in wetgeving, codes en convenant	17
	Dutch Stewardship Code	17
	EU Shareholder Directive.....	17
	IORPII	17
	IMVB-convenant.....	17
6.	Bijlage.....	18
	Begrippenlijst.....	18

1. Bestuursverslag

Het pensioenfonds publiceert voor het eerst, naast het reguliere jaarverslag, een separaat duurzaamheidsverslag over het jaar 2018. Maatschappelijk verantwoord beleggen is echter al gedurende vele jaren een onderwerp op de bestuurstafel. Vanaf 2000 heeft het pensioenfonds dit beleid geleidelijk aangescherpt en sinds 2017 verwoord in een concreet [MVB-beleidsdocument](#). Het bestuur wil hiermee aansluiten op signalen die niet alleen zichtbaar zijn in een brede maatschappelijke context, maar ook aansluiten op een dialoog met de werkgever KPN NV en medewerkers van KPN. Maatschappelijk verantwoord beleggen is een belangrijk thema voor het pensioenfonds. Het duurzaamheidsverslag maakt onderdeel uit van de invulling van dit thema. Het duurzaamheidsverslag 2018 is een eerste aanzet en wordt de komende jaren verder uitgewerkt en aangevuld.

Het pensioenfonds gelooft in de sturende kracht van geld om haar ambitie te realiseren om een bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving. Daarbij heeft het pensioenfonds de overtuiging dat daarmee het risico/rendementsprofiel van haar beleggingen verbetert. Zo heeft het pensioenfonds in 2018 2,5% van haar portefeuille gealloceerd aan Green Bonds en is de benchmark van de allocatie Europese aandelen omgezet naar Best-in-Class. Daarnaast heeft het pensioenfonds tabaksondernemingen toegevoegd aan de lijst met uitgesloten bedrijven.

In bijgaand verslag wordt het MVB-beleid en de wijze waarop dit is ingevuld in de beleggingsportefeuille toegelicht. Het pensioenfonds is zich ervan bewust dat dit een voortdurend proces is en heeft ook voor het jaar 2019 plannen om dit verder te concretiseren. Een van de belangrijkste activiteiten wordt om ook deelnemers bij dit onderwerp te betrekken.

Daarnaast wordt maatschappelijk verantwoord beleggen verankerd in wetgeving in richtlijnen. In dit verslag wordt beschreven hoe het pensioenfonds hiermee omgaat.

Tenslotte wordt ook jaarlijks deelgenomen aan het VBDO-benchmark-onderzoek naar verantwoord beleggen door pensioenfondsen. In 2018, met de beoordeling over het jaar 2017 kreeg het pensioenfonds drie sterren (van maximaal vijf) en plaats 17 op de ranglijst van 50 pensioenfondsen. In 2017 was dit plaats 19 en in 2016 plaats 34.

2. Investment beliefs en beleid

Het pensioenfonds hanteert bij haar beleggingskeuzes enkele uitgangspunten die van belang zijn voor een zo goed mogelijk rendement tegen aanvaardbare risico's. Het beleggingsbeleid is mede gebaseerd op de investment beliefs. Zij vormen een belangrijke rol in het beleggingsproces, omdat zij een kader vormen voor genomen en toekomstige beleggingsbeslissingen.

- Het pensioenfonds is een lange termijn belegger;
- Beleggen in risicovolle beleggingscategorieën voegt waarde toe;
- Diversificatie verlaagt risico;
- Beleg alleen in transparante categorieën en strategieën;
- Actief, als het waarde toevoegt;
- Maatschappelijk Verantwoord Beleggen loont en draagt bij aan een positief risico-rendementsprofiel.

Zie voor een toelichting het jaarverslag van het pensioenfonds.

MVB-beleid

Als grote institutionele belegger neemt het pensioenfonds haar verantwoordelijkheid om op een maatschappelijk verantwoorde manier te beleggen, in de overtuiging dat daarmee het risico/rendementsprofiel van haar beleggingen verbetert en de wereld waarin wij leven leefbaar blijft.

Vanuit het Investment Belief is daarom het MVB-beleid als volgt geformuleerd:

Maatschappelijk verantwoord beleggen loont en draagt bij aan een positief risico-rendement profiel; als grote institutionele belegger neemt het pensioenfonds haar verantwoordelijkheid om op een maatschappelijk verantwoorde manier te beleggen, in de overtuiging dat daarmee het risico/rendementsprofiel van haar beleggingen verbetert en de wereld waarin wij leven leefbaar blijft.

Geld wordt ingezet als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling; het pensioenfonds zal haar middelen inzetten om maatschappelijk verantwoord te beleggen waardoor een bijdrage kan worden geleverd aan een duurzame samenleving (impact).

Het pensioenfonds wil focus houden in de beleggingsportefeuille in het algemeen en dat geldt ook voor het duurzaam beleggen. Daarom heeft het pensioenfonds binnen het MVB-beleid een drietal speerpunten vastgesteld:

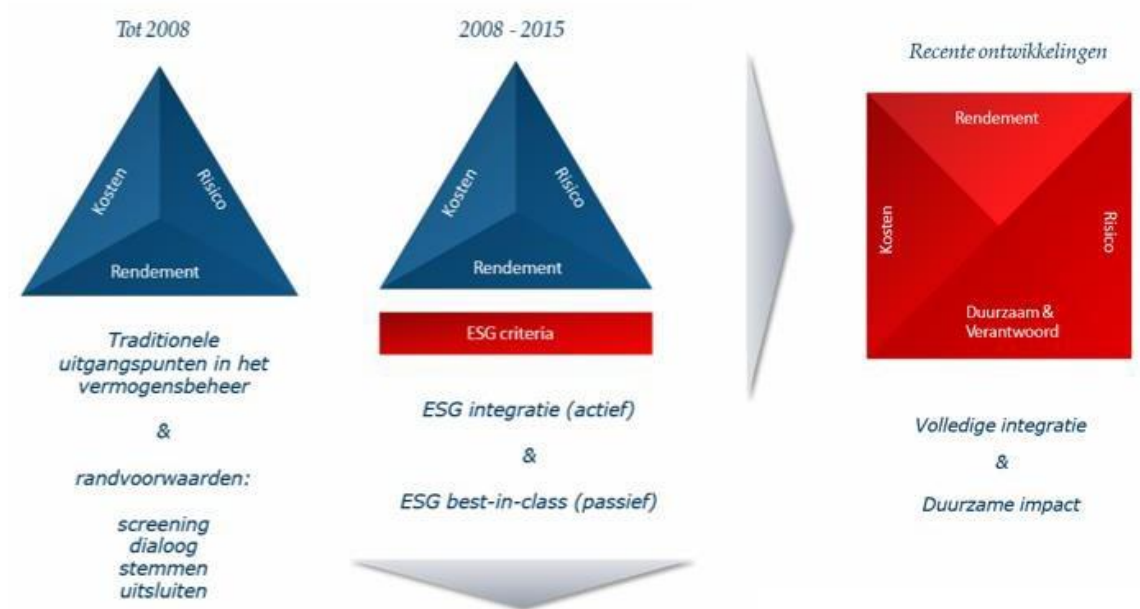
- **Klimaat-thema (energietransitie):**
Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat de energietransitie naar een klimaat neutrale economie verstrekkende gevolgen gaat hebben voor de maatschappij. Klimaatverandering heeft invloed op de (financiële) ontwikkeling van verschillende sectoren;
- **Technologische bedrijven:**
Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat vernieuwende technologische oplossingen een bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van de samenleving;

- **Watermanagement:**
Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat watermanagement gericht op betere watervoorzieningen in structureel droge gebieden noodzakelijk zijn. Dit betreft activiteiten die gericht zijn op schoon drinkwater, minder waterverbruik en minder lozingen. Deze activiteiten bevorderen een betere lokale leefomgeving en afname van voedselschaarste.

3. MVB in de periode 2000 tot heden

Al bijna twintig jaar is MVB een component binnen het vermogensbeheer van het pensioenfonds. Hieronder is schematisch weergegeven op welke wijze dit gebeurde.

In het hoofdstuk implementatie zijn de diverse componenten verder uitgewerkt.

Dit beleid is uniform, duidelijk, kwantificeerbaar en vormt de basis van een degelijk Maatschappelijk Verantwoord Beleggen beleid

Enkele mijlpalen in de afgelopen jaren zijn:

- 2002: Mogelijkheid voor deelnemers om met hun DC-beleggingen in een best-in-class duurzaam aandelenfonds te beleggen;
- 2006: Het pensioenfonds loopt voorop in de uitsluiting van bedrijven die zijn betrokken bij de productie van controversiële wapens;
- 2008: De beleggingsportefeuille wordt gescreend op naleving van de Global Compact Principles van de Verenigde Naties;
- 2013: De vastgoedportefeuille wordt jaarlijks getoetst aan de Global Real Estate Sustainability Benchmark, waarbij de beleggingen worden beoordeeld op duurzaamheidscriteria zoals energie-efficiëntie en waterverbruik;
- 2017: Vanaf dit jaar worden de beleggingsportefeuilles op reguliere basis doorgemeten op de uitstoot van broeikasgassen en (carbon footprint) en op ESG-factoren.

4. Implementatie MVB-beleid

Het MVB-beleid kan worden geïllustreerd met de onderstaande figuur.

Pijler 1: Generiek beleid: uitsluitingen en ESG-Integratie

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sluit landen uit, op basis van universeel erkende veroordelingen op het gebied van schending van mensenrechten.

Uitgesloten beleggingen zijn staatsobligaties en overige leningen uitgegeven door centrale en lagere overheden van deze landen.

Het pensioenfonds sluit de volgende bedrijven uit voor haar beleggingen:

- Bedrijven die betrokken zijn bij de productie, ontwikkeling, handel en onderhoud van controversiële wapens.
Voor de bepaling van de lijst met uit te sluiten bedrijven maakt het pensioenfonds gebruik van de 'Controversial Weapons Radar' die door Sustainalytics wordt opgesteld.
Als controversiële wapens zijn gedefinieerd:

- Anti-persoonsmijnen (Ottawa Treaty)¹;
- Nucleaire wapens;
- Biologische wapens (Biological and Toxic Weapons Convention²);
- Chemische wapens (Chemical Weapons Convention³);
- Clusterwapens (Convention on Cluster Munitions⁴);

Sustainalytics criteria defining 'controversial weapons' involvement:

1. The company is currently involved in the development, production, maintenance or trade of the weapon;
2. The company is currently involved in the development, production, maintenance or trade of specifically designed key components for the functioning of the weapon, such as submunitions, fuses and warheads;
3. The company currently holds a stake of more than 20% in a company, or is currently owned for more than 50% by a company that is involved in controversial weapons based on the criteria 1 or 2.

¹ Zie <http://www.icbl.org/en-gb/home.aspx>

² Zie <http://www.opbw.org/convention/conv.html>

³ Zie <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>

⁴ Zie <http://www.clusterconvention.org>

- Verarmd uraniummunitie;
- Witte fosfor.
- Kolenmijnbouw bedrijven welke 30 procent of meer van hun omzet behalen uit de winning van thermische kolen.
Dit type kolen wordt verbrand met als doel elektriciteit en/of hitte op te wekken en heeft een sterk vervuilende impact op het milieu. De mijnen van deze bedrijven lopen een groot risico om in de toekomst onrendabel te worden (de zogenaamde 'stranded assets')
- Tabaksbedrijven die 5% of meer van de omzet uit de productie van tabak en tabaks-gerelateerde producten halen.

In de bijlage is een actuele lijst van uitgesloten [landen](#) en [bedrijven](#) opgenomen.

ESG-integratie

Het pensioenfonds acht het van groot belang dat bij de beleggingsbeslissingen in al haar beleggingsportefeuilles rekening wordt gehouden met het milieu (Environment), met sociale factoren (Social) en met maatstaven voor goed bestuur (Governance), oftewel ESG.

Zoals het pensioenfonds in haar investment beliefs heeft vervat, heeft zij de overtuiging dat dit bijdraagt aan het verbeteren van het risico/rendementsprofiel van haar beleggingen.

ESG-integratie speelt een belangrijke rol bij het selecteren van externe vermogensbeheerders voor de beleggingsportefeuilles van het pensioenfonds.

Manager selectie

Nieuw aan te nemen managers dienen de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) te onderschrijven. Deze principes houden onder meer in dat de managers ESG-factoren incorporeren in de bewegingsanalyse en het besluitvormingsproces. Daarnaast wordt verwacht dat zij zich opstellen als actief eigenaar en ESG-factoren betrekken bij dialogen die zij voeren met ondernemingen. Voor de totale portefeuille geldt dat minimaal 85% van de externe managers is aangesloten bij de UNPRI, ultimo 2018 was dit 93%;

Bij het selectieproces krijgen de managers daarnaast een aparte rating voor de mate waarin zij ESG-factoren meenemen bij de selectie van aandelen en/of andere beleggingscategorieën. Ook wordt hierbij meegenomen in hoeverre duurzaamheid deel uitmaakt van de bedrijfscultuur van de manager en hoe de organisatie is ingericht om in het beleggingsproces met ESG-factoren rekening te houden. Managers die op deze meetlat onvoldoende scores komen niet in aanmerking voor aanstelling. Voor de totale portefeuille geldt dat minimaal 66% van de managers op dit criterium bovengemiddeld moeten scoren op deze rating. Dit komt neer op een A- of B-rating volgens TKP Investments die de managers selecteert en monitort, ultimo 2018 was dit 71%.

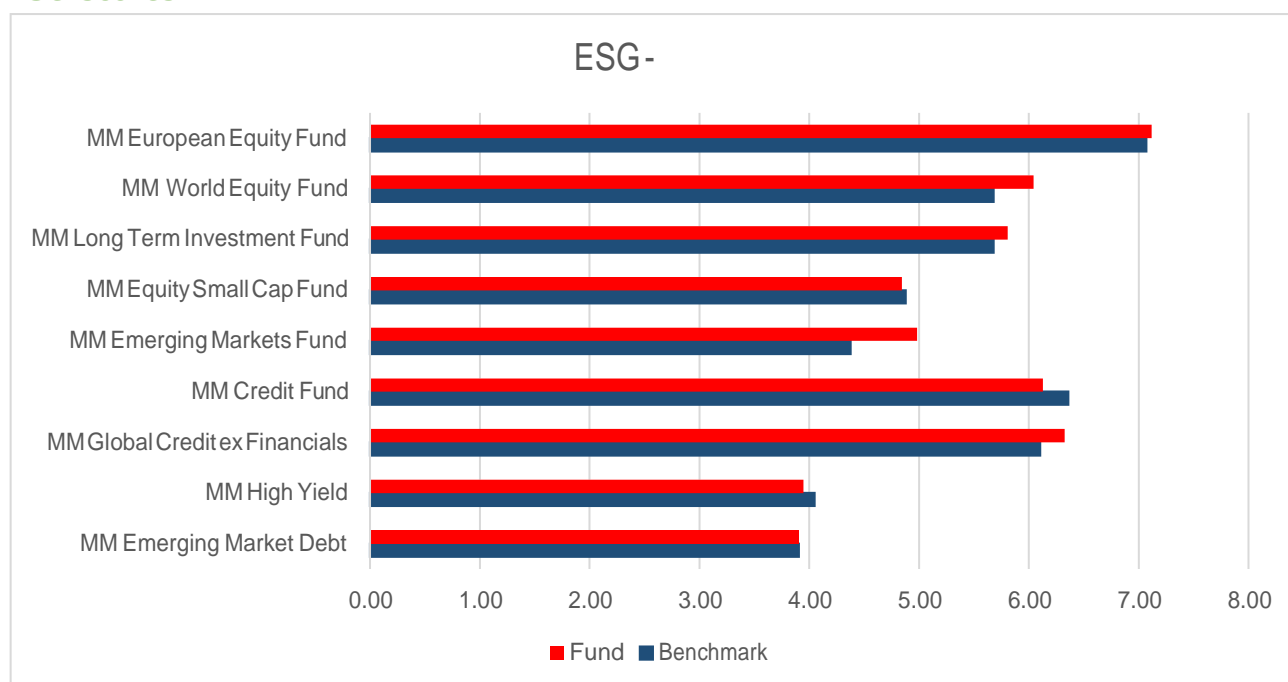
Monitoring

De beleggingsportefeuille wordt minimaal elke zes maanden doorgemeten op de ESG-scores en op de carbon footprint (voor de aandelenportefeuilles).

Het pensioenfonds heeft als doelstelling om het totale ESG-profiel positief te laten afwijken van de benchmark, waarbij de score van de benchmark een harde ondergrens is. Het benaderen van deze grens wordt door het pensioenfonds als een trigger beschouwd om te bezien of bijsturing noodzakelijk is. Met de aangestelde managers vindt ieder kwartaal een evaluatie plaats, waarbij de ESG-factoren van de bij de betreffende manager ondergebrachte portefeuille aan bod komen.

Bij het doormeten van de aandelenportefeuilles wordt extra aandacht besteed aan variabelen met een duidelijke link naar de thema's klimaat en water. Het gaat hierbij niet alleen om de ESG-scores van de bedrijven en de carbon footprint van de portefeuille. Ook wordt periodiek gemeten in welke mate de fabricageprocessen en de eindproducten van de bedrijven in portefeuille leiden tot de uitstoot van broeikasgassen en het gebruik van water. De uitkomsten kunnen worden gebruikt bij de discussies met de externe managers over hun beleggingsbeleid.

ESG-scores

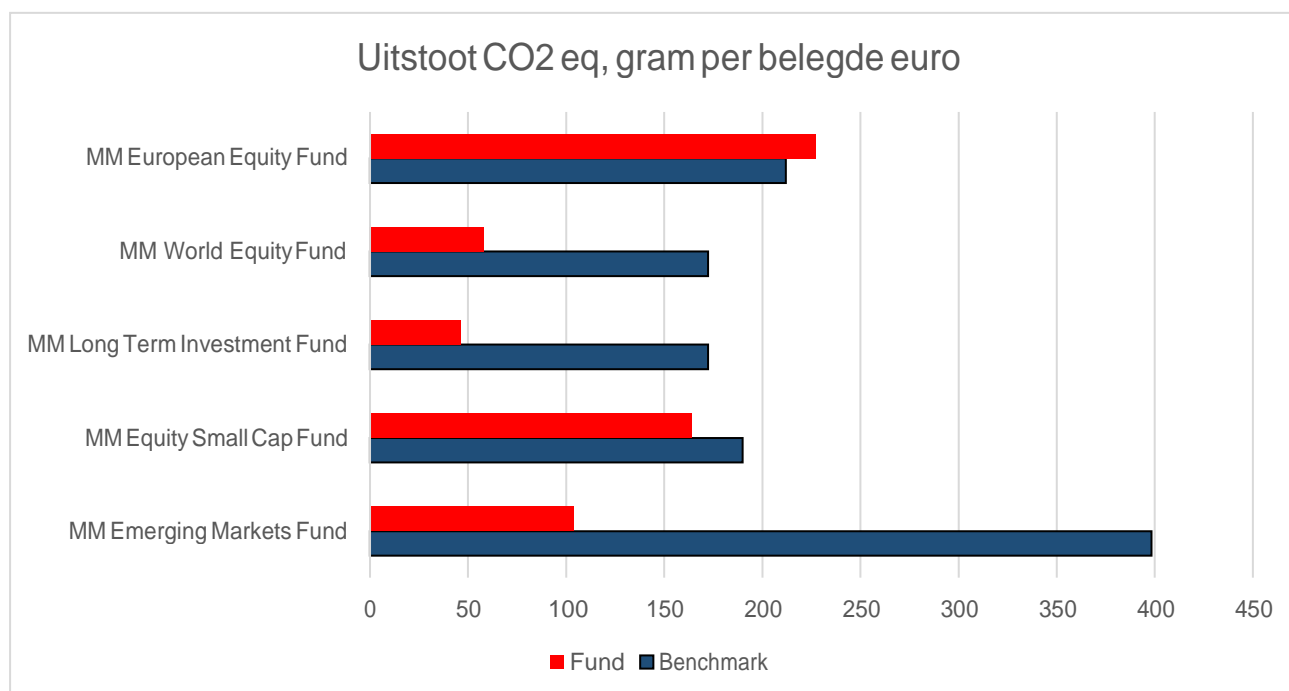

De ondernemingen in de beleggingsfondsen zijn doorgelicht op de mate van duurzaamheid, de ESG-score.

Om tot deze scores te komen zijn 10 thema's en onderliggend 37 factoren bepaald waarop wordt gemeten. Voor milieu wordt gekeken hoe een bedrijf voorbereid is op klimaatverandering en hoe het omgaat met grondstoffen, afvalverwerking en water. Op sociaal gebied ligt de focus niet alleen op arbeidsomstandigheden, maar ook op bijvoorbeeld productveiligheid. Bij goed bestuur moet worden gedacht aan een evenwichtige samenstelling van de board en aandeelhoudersrechten. Daarnaast wordt het gedrag van een onderneming getoetst op corruptiebestrijding, het afdragen van belastingen en eerlijke concurrentie.

De gewogen ESG-score wordt bepaald op basis van de onderliggende E, S en G scores. Deze onderliggende scores worden vergeleken met andere bedrijven binnen dezelfde sector. De ESG-score is hiermee een sector neutrale maatstaf die vertelt of de portefeuillebeheerder binnen elke sector die bedrijven heeft geselecteerd die goed scoren op de voor dat bedrijf meest belangrijke aspecten.

CO2 scores

Om een inzicht te geven van de ecologische voetafdruk van de portefeuille wordt voor de aandelenportefeuilles de uitstoot van de ondernemingen gemeten in termen van CO2-equivalenten. Hiervoor worden de gegevens betrokken van de MSCI-ESG-database. De maatstaf die wordt gehanteerd is het aantal kilogram CO2 dat wordt uitgestoten per geïnvesteerde euro. Hierbij gaat het om:

- De directe uitstoot van de productiefaciliteiten van de ondernemingen (scope 1);
- De uitstoot die is gerelateerd aan de door de onderneming ingekochte elektriciteit (scope 2);
- In verband met de beschikbaarheid van voldoende data worden gegevens uit het jaar 2017 gebruikt.

Per onderneming wordt de totale CO2-uitstoot bepaald en gerelateerd aan de totale marktkapitalisatie van de onderneming. Dit resulteert in een CO2-uitstoot per euro geïnvesteerd vermogen. Vervolgens wordt voor de beleggingsportefeuille de kapitaalgewogen carbon footprint uitgerekend en vergeleken met de carbon footprint van de benchmark.

In het komende jaar wordt onderzocht in hoeverre verdere doelstellingen kunnen worden vastgesteld inzake ESG-integratie en/of aan de carbon footprint van de portefeuilles.

Pijler 2: Stemmen en dialoog

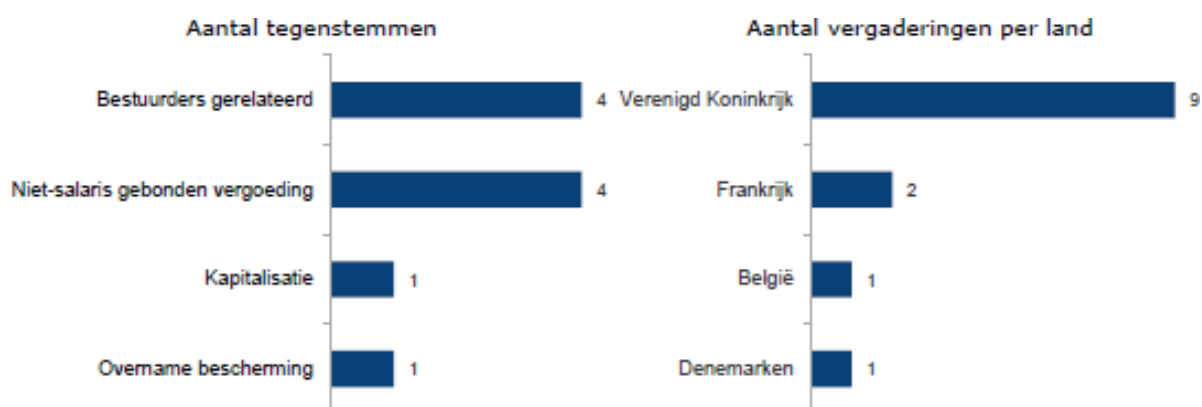
Stemmen

Het pensioenfonds maakt gebruik van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. Tot 2019 vond dat voornamelijk plaats binnen Europa, maar vanaf 2019 zal dat

wereldwijd plaatsvinden. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een gespecialiseerd stemadviesbureau, ISS.

Gezien het gewicht dat het pensioenfonds hecht aan duurzaamheid hanteert het pensioenfonds hierbij de ISS Sustainability policy. Dit stembeleid is erop gericht om ondernemingen aan te moedigen een strategie te ontwikkelen t.a.v. duurzaamheid en hierover transparant te rapporteren.

Als voorbeeld hiervan is voor het TKPI MM World Equity Fund in het vierde kwartaal 2018 op 13 aandeelhoudersvergaderingen gestemd. In totaal kwamen 141 onderwerpen aan de orde en is 10 keer tegengestemd. De volgende grafieken tonen het aantal vergaderingen per land en de onderwerpen waar tegengestemd is.

Voor een overzicht van alle stemmingen en de ondernemingen waarop is gestemd en op welke wijze is gestemd zie [Stemrapportage](#).

Screening en Dialoog

Het pensioenfonds streeft ernaar dat alle ondernemingen waarin belegd wordt zich gedragen volgens de Global Compact Principles (GCP), zoals samengesteld door de Verenigde Naties (VN). Dit zijn principes op het gebied van mensenrechten, milieu, arbeidsomstandigheden en anticorruptie. De Global Compact Principles zijn te vinden op de website: The ten principles of the UN Global Compact.

Voor de screening en de engagementactiviteiten maakt het pensioenfonds gebruik van een gespecialiseerde externe partij, Sustainalytics. Deze partij screent jaarlijks de beleggingsportfeuillees. Met de ondernemingen die onvoldoende scores, vindt vervolgens een dialoog plaats. Als na een periode van drie jaar blijkt dat de engagementactiviteiten niet tot het gewenste resultaat hebben geleid, wordt het betreffende bedrijf in principe van de portefeuilles uitgesloten.

Onderstaand een voorbeeld van reeds uitgesloten ondernemingen op UN Global Compact. De ondernemingen zijn in een eerder stadium niet compliant met de principes van de UN Global Compact bevonden. Met deze bedrijven is een engagement traject gevoerd en ze zijn uiteindelijk in verband met onvoldoende voortgang uitgesloten van het beleggingsuniversum. In 2018 zijn deze bedrijven door Sustainalytics echter weer compliant beoordeeld.

- Wal-Mart Stores Inc.

Wal-Mart Stores Inc. is een grote en internationale supermarktketen. Het bedrijf is met name betrokken geweest bij langdurige onregelmatigheden met vakbonden en werknemers die hogere lonen eisen. Daarnaast zijn onveilige werkomstandigheden een punt van zorg geweest. Sinds haar plaatsing op de uitsluitingslijst in 2015 heeft Wal-Mart Stores Inc. uiteindelijk significante verbeteringen laten zien op het gebied van mensenrechten. Zo heeft het bedrijf bijvoorbeeld serieuze stappen ondernomen om de lonen te verhogen, werkomstandigheden te verbeteren en ontwikkelmogelijkheden aan haar medewerkers aan te bieden. Om deze redenen beoordeelt Sustainalytics Wal-Mart Stores Inc. sinds het tweede kwartaal 2018 niet langer als non-compliant.

- SNC Lavalin Group Inc.

SNC Lavalin Group Inc. levert naast bouw en onderhoud ook ingenieursdiensten voor wereldwijde infrastructurele projecten. Een aantal bedrijfsonderdelen is betrokken geweest bij omkoping en smeergeldaffaires om op deze wijze nieuwe contracten toebedeeld te krijgen. Dit heeft in grote mate corruptie en machtsmisbruik binnen het bedrijf in de hand gewerkt. Het bedrijf heeft inmiddels diverse aanpassingen in het management geïmplementeerd en verbeteringen in compliance programma's aangebracht om te kunnen voldoen aan de wet- en regelgeving. Hierdoor wordt de onderneming door Sustainalytics sinds het derde kwartaal 2018 niet langer non-compliant bevonden.

Er worden voor 2019 geen additionele bedrijven toegevoegd aan de uitsluitingslijst vanwege non-compliance met de UN Global Compact principes. Uitzondering hierop betreft de opname van het staatsbedrijf Sinopec Group. Dit betreft echter een expliciete vermelding van het staatsbedrijf en moeder van het reeds uitgesloten en beursgenoteerde China Petroleum & Chemical Corp.

Voor een overzicht van de ondernemingen waarmee dialoog is gevoerd en de uitkomst hiervan zie [Focuslijst engagement](#).

Daarnaast wordt van de externe managers verwacht dat zij een dialoog voeren met ondernemingen in de portefeuille. Deze dialoog dient zich toe te spitsen op onderwerpen op het gebied van ESG die specifiek voor die bedrijven relevant zijn. De waargenomen inspanningen ten aanzien van deze dialogen alsmede de rapportage hieromtrent wordt meegewogen bij de beoordeling van de externe managers. Hieronder gaan we in op een aantal voorbeelden van deze dialogen van de externe managers en de hierbij behaalde resultaten.

Een manager van aandelenportefeuilles in Azië heeft er het afgelopen jaar bij een aantal ondernemingen op aangedrongen om de procedures en risicomanagement op het gebied van anti-corruptie en integriteit te verbeteren en in lijn te brengen met best practices. Voorbeelden van de resultaten van deze dialogen:

- Alibaba Group Holding, actief in online handelsplatforms en diverse andere internetdiensten heeft inmiddels een Code of Ethics opgesteld, een verplicht jaarlijkse integriteitstraining ingesteld voor alle medewerkers en een open forum opgericht waar werknemers vrij kunnen praten en discussiëren over ethische dilemma's en incidenten. De manager blijft echter aandringen op een verdere aanscherping en concretisering van het beleid.

- Tencent, één van de grote Chinese internetbedrijven, heeft inmiddels een anti-fraude beleid en een klokkenluidersregeling ingesteld.
- Bajaj Auto, een fabrikant van motorfietsen en riksja's, heeft enige verbeteringen doorgevoerd. Echter nog niet voldoende naar de mening van Schroders. De onderneming heeft een zero-tolerance beleid opgesteld ten aanzien van omkoping en heeft zich aangesloten bij het 'Partnership Against Corruption Initiative' van het World Economic Forum. De onderneming heeft daarnaast initiatieven aangekondigd voor trainingsprogramma's. Het blijft echter onduidelijk in welke mate dit programma verplicht wordt gesteld aan de werknemers. De dialoog met deze onderneming wordt daarom verder vervolgd.

Duurzaamheid in de keten van toeleveranciers is ook een belangrijk onderwerp voor een actieve dialoog. Een manager met een wereldwijd aandelenmandaat in opkomende markten heeft hierover met de volgende ondernemingen gesprekken gevoerd.

- Aditya Birla Fashion & Retail: de dialoog gaat over de vraag hoe duurzaamheidsaspecten bij toeleveranciers van kleding worden gewaarborgd. De onderneming heeft zich aangesloten bij de 'Sustainable Apparel Coalition', een forum waaraan ongeveer 100 winkelketens en ruim 80 fabrikanten zijn aangesloten, dat richtlijnen en handvaten biedt om toeleveranciers op sociale- en milieuaspecten te beoordelen.
- Universal Robina: met dit bedrijf, een van de grootste levensmiddelenconcerns in de Filippijnen, loopt een dialoog over het kunnen traceren van de fabrikanten van alle ingrediënten, zodat de kwaliteit van de eindproducten kan worden gewaarborgd. Tevens kan van deze toeleveranciers worden geëist dat zij eerlijke prijzen betalen aan de boeren en dat productie van deze leveranciers onder goede sociale omstandigheden plaatsvindt. De manager heeft meer vertrouwen gekregen in de duurzame positionering van dit bedrijf. Zo wordt het management inmiddels mede beoordeeld aan de hand van duurzaamheidsindicatoren.

Een manager aangesteld binnen het TKPI MM Long Term Investment Fund heeft gesprekken gevoerd met het management van Deutsche Telekom, teneinde de omgang met vakbonden in de Verenigde Staten te verbeteren en het aantal conflicten te reduceren. De manager rapporteert dat het management openstond voor deze punten en inmiddels verschillende stappen in de goede richting heeft gezet. Deze beheerder heeft eveneens bij Deutsche Telekom aangedrongen op een verhoging van het aantal vrouwen in de Raad van Bestuur. Waardepapieren van Deutsche Telekom worden gehouden in verschillende aandelen- en vastrentende portefeuilles van het pensioenfonds.

Ook heeft deze manager in samenwerking met het Institute for Sustainable Futures van de University of Technology te Sydney, een congres georganiseerd over het terugdringen van plastic verpakkingen in India. Hieraan namen 23 participanten deel van elf ondernemingen, waaronder Unilever, Colgate-Palmolive, L'Oréal, Nestle, PepsiCo en Coca Cola. Zij hebben eigen ervaringen en "best practices" uitgewisseld met als doel plastic verpakkingen zoveel mogelijk te reduceren en te recyclen. Concrete stappen werden afgesproken om samen te werken bij het ophalen van plastic afval in India. Ook wordt een gezamenlijke onderneming opgericht die het opgehaalde afval met voldoende

schaalgrootte kan verwerken. Daarnaast worden een voorlichtingscampagne en educatieve programma's opgezet.

In het komende jaar zal verder worden onderzocht op welke wijze het pensioenfonds zelf de beïnvloeding via dialoog met ondernemingen verder wil inrichten. Hierbij zal nadrukkelijk een link worden gelegd met de door het pensioenfonds gekozen thema's.

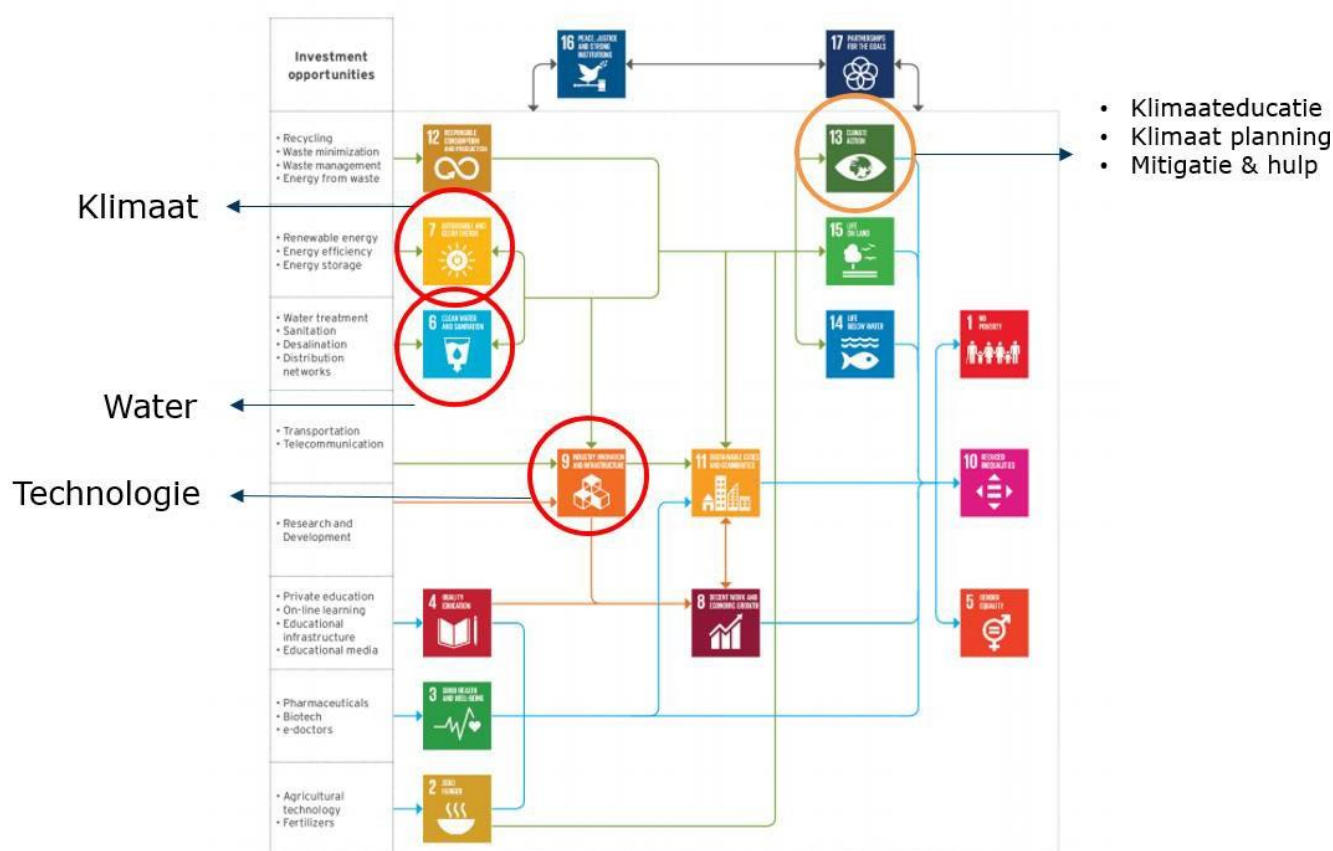
Pijler 3: Verbijzondering naar thema's

Zoals eerder aangegeven heeft het pensioenfonds de volgende thema's als speerpunten gekozen: klimaat, technologie en water. Deze thema's zijn te koppelen aan de Sustainable Development Goals (SDGs) van de Verenigde Naties. Deze 17 duurzame ontwikkelingsdoelstellingen zijn in 2015 geformuleerd en lopen tot het jaar 2030. Ze hebben betrekking op wereldwijde thema's zoals armoede, honger, (on)gelijkheid, gezondheid, onderwijs, innovatie, klimaat, water en biodiversiteit, vrede en veiligheid. De doelstellingen hangen onderling sterk samen, waarbij sommige doelstellingen van groot belang zijn voor het behalen van andere.

Onderstaande figuur toont deze onderlinge samenhang en laat tevens zien dat de thema's van het pensioenfonds relatief vooraan staan in deze keten. (Bron: Citi Research). De gekozen thema's kunnen daarom tevens bijdragen aan het behalen van andere doelstellingen.

Afbeelding: Het verband tussen de SDGs volgens de kritieke-pad analyse.

Figure 9. Critical Path Analysis for Investing in the SDGs

Source: Citi Research

Thema klimaat

Algemeen

In de gehele portefeuille wordt dit thema in algemene zin toegepast door middel van ESG-integratie. Met name voor ondernemingen waarvan de activiteiten een grote impact op het klimaat kunnen hebben, wordt daarbij scherp gekeken naar hun carbon footprint en de initiatieven die zij ondernemen om deze te verlagen.

Aandelen

In januari 2019 is een deel van de aandelenportefeuille omgezet naar een best-in-class portefeuille voor Europese aandelen, waarbij alleen die ondernemingen zijn opgenomen die binnen hun sector de beste ESG-scores hebben.

Vastrentende waarden

In het eerste kwartaal van 2019 wordt binnen de vastrentende portefeuille een gedeeltelijke overstap gemaakt naar Green Bonds, obligaties die zijn uitgegeven met het specifieke doel om bijvoorbeeld CO2-emissies te verlagen of water te besparen.

Voor de beleggingscategorie hypotheek vindt het pensioenfonds het belangrijk dat de aangestelde managers een beleid voeren dat is gericht op het voorkomen en oplossen van betalingsachterstanden. Hiermee kan in veel gevallen een executie van de woning worden voorkomen. Dit gebeurt door snel na het ontstaan van een betalingsachterstand contact op te nemen, waarna samen met de hypotheekgever naar een oplossing wordt gezocht. Daarnaast faciliteren aangestelde managers extra hypotheekbedragen voor verduurzaming van de aangekochte woning. Het pensioenfonds stimuleert de managers om deze faciliteit actief bij hun cliënten onder de aandacht te brengen door middel van het verstrekken van duurzaamheidsadviezen. Ook ambieert het pensioenfonds een systematische rapportage over de ontwikkeling van de duurzaamheid van de onderliggende onroerend goed portefeuille op te leveren. Daarnaast is in 2018 een onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om de portefeuille hypotheek verder te 'vergroenen', dan wel welke mogelijkheden er zijn voor de bestaande hypotheekverstrekkers om hun klanten te stimuleren tot het nemen van maatregelen die klimaatverandering tegen gaan. Dit wordt in 2019 verder uitgewerkt

Vastgoed

In de vastgoedportefeuille heeft het pensioenfonds de overtuiging dat vastgoedfondsen met een hoger dan gemiddelde ESG-focus een beter risico/rendementsprofiel hebben dan gemiddeld. Duurzame panden hebben lagere kosten wat betreft energie- en waterverbruik en dragen meer dan gemiddeld bij aan goed leefklimaat voor de gebruikers en een leefbare wereld in het algemeen. Daardoor zijn deze vastgoedfondsen beter gepositioneerd in een concurrerende markt, wat o.a. verhuurbaarheid en liquiditeit van vastgoed ten goede komt.

Voor het bepalen van de ESG-score van niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen gebruikt het pensioenfonds de score uit de jaarlijkse Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). In de totstandkoming van deze score ligt een bovengemiddelde focus op de gerealiseerde reductie van energieverbruik, CO2-uitstoot en waterverbruik. Voor alle nieuwe beleggingen in vastgoedfondsen door het pensioenfonds is deelname aan GRESB vereist.

Het track record van de fondsmanager op gebied van ESG vormt integraal onderdeel van de selectieprocedure van nieuwe vastgoedfondsen. Na selectie vindt minimaal eens per jaar engagement met de fondsmanager plaats ten aanzien van de ontwikkeling van de GRESB score.

Het pensioenfonds wenst uitsluitend in vastgoedfondsen te beleggen die een GRESB-score halen die hoger is dan het gemiddelde van een groep van vergelijkbare fondsen (peer group) van het desbetreffende vastgoedfonds, of in vastgoedfondsen die de potentie hebben dit op termijn te bereiken.

In 2018 behaalden de beleggingen van het pensioenfonds een gemiddelde GRESB-score van 79 (100 is de maximale score), terwijl de gemiddelde score van de peer group 67 was. De score van het pensioenfonds behoort tot de beste 40% wereldwijd. De vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds belegd, zijn er in geslaagd de energieconsumptie met 2% te reduceren, de CO2 uitstoot daalde met 4,5% en het waterverbruik steeg met 0,8%.

Het pensioenfonds verwacht dat fondsmanagers lange termijn reductiedoelstellingen opstellen en de dialoog aangaan op het moment dat het vastgoedfonds achterblijft bij het realiseren van deze doelstellingen.

Thema technologie

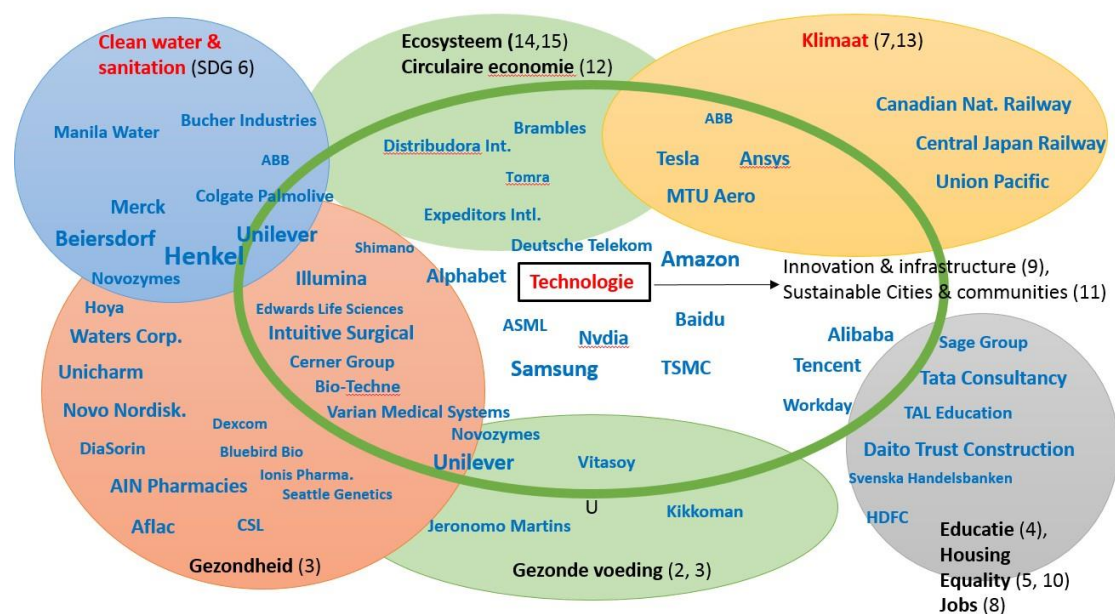
In de figuur hieronder is aangegeven welke bedrijven met hun producten en diensten een duidelijke positieve relatie hebben met de United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) en de sleutelthema's die het pensioenfonds heeft geformuleerd. De nummers in de figuur verwijzen naar de nummers van de individuele SDGs, terwijl de thema's in rood staan aangegeven.

Het thema Technologie staat centraal afgebeeld omdat het wordt beschouwd als een factor die een positieve bijdrage kan leveren aan vele SDGs, afhankelijk van de aard van de onderneming. In deze analyse is niet alleen gekeken naar de aard van de producten of diensten maar ook of zij redelijk zijn geprijsd. Daarnaast is gekeken naar de zgn. additionaliteit: voegt het product iets toe wat er eerst niet was? Voorziet het in behoeftes die eerder niet konden worden vervuld? Is het product toegankelijk voor achtergestelde groepen of regio's?

Aandelen

In de aandelenportefeuille vindt dit thema verder een weerklank in Long Term Investment strategie.

TKPI Long Term Investment Fund – SDG mapping

Getalsmatige metingen van impact op de diverse SDGs staat nog in de kinderschoenen. Daarvan is vooralsnog afgezien. De doorkijk is mede tot stand gekomen met behulp van informatie van de externe vermogensbeheerders van het MM TKPI Long Term Investment Fund. De getoonde 52 ondernemingen beslaan ruim de helft van zowel het gewicht als het aantal posities in dit fonds.

Bij deze portefeuille ligt daarnaast de nadruk op eigenaarschap van de ondernemingen in portefeuille. De managers selecteren deze ondernemingen zorgvuldig met een beleggingshorizon van 5-10 jaar. Zij kiezen ondernemingen waarbij de belangen van de onderneming en de vermogensverschaffer parallel lopen, door scherp te letten op maatstaven van goed bestuur. Ook wordt nadrukkelijk gelet op milieu- en sociale factoren omdat deze door de managers worden beschouwd als belangrijke stimulansen voor het lange termijn succes van de onderneming. Tenslotte maakt de lange periode waarin de aandelen worden gehouden een dialoog met de managementteams goed mogelijk. De gekozen managers maken actief gebruik van deze mogelijkheid.

Het uitgangspunt is dat door deze aanpak met een gelijk risicoprofiel een beter rendement wordt behaald. Deze aanpak leidt er in de praktijk toe dat deze portefeuille gunstig afsteekt ten opzichte van de relevante benchmark wat betreft de ESG en carbon footprint score.

In 2019 wordt nader onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om dit thema verder te concretiseren.

Thema Water

Dit thema wordt deels ingevuld met de Green Bond-portefeuille en met de vastgoedportefeuille waarbij projecten mede worden beoordeeld op het efficiënt omgaan met water.

In 2019 wordt nader onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om dit thema verder te concretiseren.

5. MVB in wetgeving, codes en convenant

Dutch Stewardship Code

Per 1 januari 2019 treedt de door Eumedion opgestelde Dutch Stewardship Code in werking. Het betreft 11 principes rond betrokkenheidsbeleid, dialoog met ondernemingen en samenwerking met andere aandeelhouders, stakeholdermanagement, stembeleid en stemgedrag, het indienen van een aandeelhoudersresolutie. In het MVB-Beleid en de uitvoering hiervan zijn alle elementen van deze code inmiddels opgenomen.

EU Shareholder Directive

Per 10 juni 2019 wordt de EU Shareholders Rights Directive in Nederland van kracht. Deze richtlijn heeft als doel de lange-termijn-aandeelhoudersbetrokkenheid van asset owners en asset managers te bevorderen en de transparantie ten aanzien van hun beleid te verhogen. De nieuwe richtlijn leidt tot onder andere tot een uitgebreidere rapportage door het pensioenfonds naar het publieke domein.

IORPII

IORP II Artikel 25 is op 13 januari 2019 van kracht geworden. Het artikel schrijft voor dat pensioenfondsen over een effectief risicobeheerfunctie moeten beschikken, die in verhouding staat tot hun omvang en organisatie en de aard van de door hun verrichte werkzaamheden. Het risicobeheer betreft tevens milieu-, sociale en bedrijfsvoeringrisico's die betrekking hebben tot de beleggingsportefeuille en het beheer daarvan. Het artikel vraagt institutionele beleggers deze maatregelen in de loop van dit jaar door te voeren.

IMVB-convenant

In december 2018 heeft het pensioenfonds het IMVB-Convenant voor pensioenfondsen ondertekend. Binnen dit convenant werken 73 pensioenfondsen samen met maatschappelijke organisaties zoals Oxfam Novib, Natuur & Milieu, vakbonden en de ministeries van Financiën, Ontwikkelingssamenwerking en Sociale Zaken om wereldwijd risico's en negatieve impacts door beleggingen in kaart te brengen.

Het pensioenfonds heeft hierbij gekozen voor het zgn. Brede Spoor. Dit ziet toe op implementatie van de OESO-richtlijnen en de UNGP's (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) in het beleggingsbeleid van pensioenfondsen en transparantie over de behaalde resultaten. De OESO-richtlijnen maken duidelijk wat van bedrijven kan worden verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen bij het internationaal zakendoen. Ze bevatten normen over hoe om te gaan met kwesties zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie.

De ondertekening van het IMVB Convenant heeft er toe geleid dat er in het MVB-Beleid van het pensioenfonds elementen zullen worden toegevoegd:

- Een commitment aan de OESO-richtlijnen, de UNGP's en aan het belang van lange-termijn waarde creatie als leidend principe;
- Een beschrijving hoe het pensioenfonds bewerkstelligt dat ESG-factoren meegenomen worden in het beleggingsbeleid;
- Hoe dit wordt verankerd in de uitbesteding, monitoring en rapportage van externe dienstverleners, zoals TKPI.

6. Bijlage

Begrippenlijst

Afkorting	Betekenis
ESG	Environmental, social and corporate governance
GNCP	Global Compact Principles van de Verenigde Naties
GRESB	Global Real Estate Sustainability Benchmark
MVB	Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
OESO-richtlijnen	De OESO-richtlijnen bieden handvatten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Hiermee vormen de OESO-richtlijnen het uitgangspunt voor het Nederlandse internationaal MVO-Beleid.
UN Global Compact	De UN Global Compact is een oproep aan bedrijven over de hele wereld om hun strategieën en activiteiten op één lijn te brengen met 10 principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsvoorwaarden, milieu en anticorruptie.
UNGP's	UN Guiding Principles on Business and Human Rights
UNPRI	United Nations Principles for Responsible Investment
VN	Verenigde Naties

Pensioenfonds KPN
Postbus 501
9700 AM Groningen
Pensioendesk (050) 582 79 00
pensioendesk@knpensioen.nl

Meer weten? www.knpensioen.nl